

**Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
МЕЃУНАРОДЕН СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК,
ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА**

**Предавања на II летна школа на
МЕЃУНАРОДНИОТ СЕМИНАР ЗА
МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА
Охрид, 4 – 23. 8. 2019 година**

Скопје, 2020

Ѓоко Ѓорѓевски

ЕЗЕРСКИ СОЗЕРЦАНИЈА ЗА ВОДИТЕ ВО ПСАЛМИТЕ

Врз основа на проучувањето на човековото секојдневие, старозаветниот мудрец доаѓа до следниов заклучок кога вели: „главните потреби за живот се: водата, лебот, облеката и покривот над главата“ (Сир 29,24)¹⁷. Лебот и водата претставуваат основни средства и гаранција за опстојување во живот во сушните библиски предели. Кај нас, пак, честопати водата се изоставува во народниот говор како основна неопходност токму затоа што ја има во изобилство, па обично затоа останува само лебот како симбол за насушна прехрана (на пр. за да се истакне немаштијата на сиромашниот се вели дека тој „нема ни за леб“ и сл.). Потребно е да се истакне дека во Библијата ниту еден друг природен елемент не се спомнува така често како водата (се говори за неа како за течност, потоа во вид на извори, потоци, реки, езера и мориња). Под влијание на тешките климатски услови во коишто живее и на коишто е изложен, библискиот човек ја спознава и ја сфаќа важноста на водата за сопствениот живот, но и за животот на природата, за создавањето и за одржувањето на животот. Таму кај што има вода, има и живот.¹⁸ Страниците кои драматично ја опишуваат потребата од вода за преживување на израелскиот народ се оние на неговиот престој во пустината (сп. 2Мојс 17,1-7; 4Мојс 20,2-11), кога тој во неговата жед ќе почне да се прашува: „Дали е Господ меѓу нас или не е“?¹⁹ Имено, веднаш по излегувањето од

¹⁷Во останатиот дел од книгата се појаснува и се проширува списокот на основните животни потреби, но водата е повторно ставена на првото место од списокот: „Основните потреби за животот на човекот се: водата, огнот, железото и солта, пченичното брашно, медот, млекото, виното, маслото и облеката“ (Сир 39,32), а веднаш потоа и се дообјаснува дека сите добра и благодети од Бога се полезни или неполезни, зависно од употребата: „Сето ова им служи за добро на добрите, а за грешниците во зло може да се претвори“ (Сир 39,33).

¹⁸Karlo Višaticki-Zvonko Pažin, *Živa voda majim hajim, Teološko značenje vode i njezina uloga u spasenju sveta*, Zagreb 2008, 19-20.

¹⁹„И се крена целото општество на синовите Израилеви, од пустињата Син, по заповедта Господова, и се задржаа во Рафидин; а таму немаше вода да пие народот. И народот го укори Мојсеја, велејќи: “Дај ни вода да пиеме!” А Мојсеј им рече: “Зошто ме укорувате мене? Зошто Го искушувате Господа?” и жеден беше за вода народот таму, па викаше против Мојсеја и велеше: “Зошто не изведе од Египет и нас, и синовите наши, и добитокот наш, за да не’ помориш со жед?” А Мојсеј се обрна кон Господа и рече: “Што да правам со овој народ? Уште малку, па ќе ме каменуваат.” Но Господ му рече на

Египет и преминувањето преку Црвеното Море, народот патува низ пустината и има недостаток од вода. Тоа предизвикува незадоволство и побуна, а потоа, по Божја заповед, Мојсеј изведува вода од карпата и му дава на народот да пие. Недостатокот од вода го доведува во опасност опстојувањето на штотуку ослободениот народ од ропството на фараонот, но го става под знак прашалник и промислителното присуство на Бога, Неговата спасителна моќ и смислата на ослободувањето.²⁰ Животот во Ветената земја подеднакво побарувал значителен труд во барањето, собирањето и во запазувањето на водата. Библиската археологија обзnanува бројни водни системи, направени за да обезбедат вода за време на сушата или, пак, за време на опсада. Најголеми и најзначајни се оние во Ерусалим, Гаваон, Мегидо²¹. За вегетацијата општо и за култивирањето на растенијата, состојбата на Палестина е јасно опишана во 5Мојс 11,10-12²². Дождот и сушата се дел од благословите и проклетствата кои се дел од протоколот на Сојузот (сп. 3Мојс 26,3-4.19-20; 5Мојс 28,12.22-24; исто и молитвата на Соломон 3Цар 8; 2Лет 6). Текстот од 5Мојс 8 дава идиличен опис на Ветената земја, која е полна со „извори и водни теченија“; таа е

Мојсеја: “Излези пред народот, и поведи ги со себе старешините народни, земи го во раката и стапот свој, со кој го раздвои морето, па појди. А Јас ќе стојам онаму кај карпата на Хорив пред доаѓањето твое; а ти тогаш удри во карпата, и од неа ќе потече вода и народот ќе пие.” И направи Мојсеј така пред синовите Израилеви. И тоа место го нарече Маса и Мерива, поради подбивот на синовите Израилеви што Го искушуваа Господа, велејќи: Дали е Господ меѓу нас, или не е?” (2Мојс 17,1-7).

²⁰A. Girlanda, “Acqua”, *Nuovo dizionario di teologia biblica* ed. P. Rossano, G. Ravasi, A. Girlanda, Cincello Balsamo 1988, 11.

²¹Сп. J.V. Pritchard, “Acqua”, *Enciclopedia della Bibbia*, Torino 1969, 121-131. Светото писмо само попатно ги спомнува овие системи, меѓу кои најпознат е оној од 540м во форма на буквата S, ископан за време на Езекија за да донесе вода од изворот на Гион до Кедронската долина и до внатрешноста на Ерусалим (сп. 4Цар 20,20; 2Лет 32,30; забележано и кај Сир 48,19: „Езекија градот свој го утврди, вода во него доведе, со железо карпа прокопа и базени за вода направи“.

²²„Земјата, во која одиш да ја наследиш, не е како Египетската земја, од која излеговте, каде што ти, откако ќе го посееше семето своје, ја напојуваше со нозете свои, како зеленчукова градина. Земјата, пак, во која одите, за да ја наследите, е земја со планини, и се напојува со вода од небескиот дожд, – земја, за која Господ, твојот Бог, се грижи: очите на Господа, твојот Бог, непрестајно се врз неа, од почетокот на годината и до крајот на годината“. Текстот продолжува со повик за верност кон сојузот со Бога, што би го гарантирал дождот во потребното време, затоа што неверството би водело до „затворање на небото“, што значи суша и смрт (сп. 5Мојс 11,13-17).

Божја градина (сп. 1Мојс 13,10), а дождот, пак, се сметал за „Божја посета“²³.

1. Библиската категорија на водата и нејзината симболика

Врската помеѓу водата и сите форми на живот, а посебно опстојувањето на човекот, е повеќе од јасна. Токму затоа водата добива симболично – евокативна вредност, посебно во библискиот свет. Доволен показател за тоа е што темата за водата во Стариот завет се појавува во 1500 стихови и повеќе од 430 во Новиот завет.²⁴ Станува збор за огромен број на текстови што сведочат за нејзината посебна важност за библискиот човек. Впрочем, библијата се отвора и се затвора преку претставите на водата: на почетокот како доминантен елемент во протологијата (1Мојс 1), а на крајот како одлучувачки елемент на есхатологијата (Откр 21-22).

Имено, водата е принципот на животот и на смртта, во зависност од ситуацијата во која се јавува и во која се користи. Таа е едноставна и јасна во својот течен состав, но во својата голема маса знае да предизвика чувство на таинственост и на неконтролирана сила. Таа во себе содржи конзистентна симболичка вредност, поврзана со потеклото, со создавањето, со животот на луѓето и со нивното искуство на верата.²⁵ Водите на океанот или на големите реки останува симболична претстава на големите опасности, насочени против животот на човекот или на народот, за немоќта пред бурите, невремињата и пред потопот (сп. Пс 17,4.5.16; 68,2-3.15-16; 87,17-18;123,4). Токму затоа, во пророчките книги претставата за надојдената вода ја означува опасноста од претстојната непријателска инвазија (сп. Ис 8,6-8).

1.1 Библиска употреба на терминот вода и неговите деривати

Еврејскиот термин *majîm* („водите“, потврден околу 580 во СЗ и секогаш во множина) и грчкиот ὕδωρ²⁶ ја означуваат

²³ „Ти ја посетуваш земјата, ја напојуваш, ја збогатуваш: потокот Божји е полн со вода; си им приготвил храна, бидејќи тука си ја устроил. Ги напојуваш браздите нејзини, и ги умножуваш житата нејзини и со дождовни капки ја благословуваш да раѓа плодови; ја овенчуваш годината со Твојата добрина и полињата Твои полни се со згоен добиток. Се појавуваат пасишта по пустињите и ритчињата се исполнуваат со радост; Трлата се умножуваат со стада, а долините се китат со плодови: восклицуваат и пеат“ (Пс 64,9-13).

²⁴ A. Girlanda, “Acqua”, *Nuovo dizionario di teologia biblica*, 10.

²⁵ Giuseppe De Virgilio, “La categoria biblica dell’acqua e il suo simbolismo”, http://www.notedipastoralegiovanile.it/index.php?option=com_content&view=article&id=7485:la-categoria-biblica-dellacqua-e-il-suo-simbolismo

²⁶ LXX скоро секогаш го преведува хебрејскиот *majîm* со овој термин.

категоријата вода и нејзините деривати²⁷. Во 2Мојс 15,8 и Пс 77,16 ׁדֹּוּר се однесува на „изворите“ (од хебрејскиот *nāzal*); грчкиот термин πηγή (употребен повеќе од 50 пати) укажува на ерупција на изворска вода (1Мојс 2,6) и, во множина, изворите што доаѓаат од бездната (1Мојс 7,11; 8,2). Многу често зборот се користи како додаток на хидрографски термини (Пс 1,3: „водни канали“, 1Мојс 24,13: „извор на вода“) или во однос на локалитет (Ис.Н. 11,5,7: „вода од Мером“; Ис.Н. 16.1: „вода на Ерихон“, Судии 5.19: „Води на Мегидо“). Освен тоа, терминот *majîm rabbîm* во Библијата, исто така, се однесува на морската маса на вода (Ис 23,3, Ез 27,26, Пс 28,3, 76,20, 106,23)²⁸. Неговата лингвистичка употреба алудира на материја која се манифестира во различни форми, укажувајќи на метеоролошки феномени (облаци, магла, град, роса, снег, мраз), географски ознаки (извори, потоци, реки, канали, мориња) и домашна употреба (пијалак, домаќинство, работа). Како резултат на тоа, сликите што се поврзани со водата не се соодветни на самиот концепт, туку се изразени во различни форми со помош на спецификации и проширувања на значењето. Со препрочитувањето на библиските наративи можно е да се сфати експресивното и симболичното богатство на категоријата вода во дадениот контекст.²⁹

1.2. Водата како експресивна категорија на животот на еврејскиот народ

Идеите и пораките, поврзани со водата се спојуваат во спасителната историја што ја живее еврејскиот народ и во пустината и во Ветената земја, со нејзината состојба со вода, но

²⁷A. Girlanda, “Acqua”, *Nuovo dizionario di teologia biblica* ed. P. Rossano, G. Ravasi, A. Girlanda, Cincello Balsamo 1988, 10.

²⁸Синтагмата „големи води“ (*majîm rabbîm*) е фиксна формула која ги означува космичките води што го опколуваат светот (честопати во паралелизам со *jam*, „море“, *tehôm*, „бездна“), како и водите од големите реки. Ваквиот концепт на космосот имплицира постојана закана за животот на човекот. Од голема значајност е историско-религиозното искуство на Израел од големиот настан на преминот преку Црвеното Море, кога избраниот народ ја констатира моќта на Бога пред големите води (сп. 2Мојс 14). Аналогно искуство се бележи при влезот во Ветената земја и преминот на реката Јордан (Ису 3). На тој начин патот на народот од ропство до земјата на слободата е врамен од изразот на моќта на Бога над големите води, кој „се што посака создаде на небото и на земјата, во морињата и во сите бездни“ (Пс 134,6). Сп. A. Girlanda, “Acqua”, *Nuovo dizionario di teologia biblica* ed. P. Rossano, G. Ravasi, A. Girlanda, Cincello Balsamo 1988, 14.

²⁹Giuseppe De Virgilio, “La categoria biblica dell’acqua e il suo simbolismo”; M.-É. Boismard, “Voda”, *Rječnik biblijske teologije*, 1443.

и на културата, поврзана преку социјалните размени меѓу општествените групи од тоа време.³⁰ Во космогонијата кај древните народи водата има централно место. Таа не е само еден од четирите елементи од кои сè настанало. Некои философи за неа говорат како за прапочеток, додека митологиите ѝ даваат посебно место и важност, говорејќи за божества на водите, култ на изворите на водите, води на очистување итн.³¹ Таа се сметала и за дарителка на живот. Во грчкиот свет изворите и реките се сметани за божествени, места каде што боговите пребиваат. Во Египет на мртвите им се понудува вода за да им се подари оноземен живот. И на крајот, водата е употребувана и како средство за култно очистување.³²

1.3. Водата како неопходен елемент на животот за човекот и за природата

Уште на самиот почеток беше истакнато дека водата, заедно со лебот, е насушно потребна, но и благословена од Господа (2Мојс 23,25). Така, лебот и водата често се среќаваат во приказните за важни библиски личности: Давид (1Цар 30, 11-12); Илија (3Цар. 18.4.13; 22.27); Елисеј (4Цар. 6,21); Езекиил (Ез 4,11-16с). Целосниот пост се состои во откажување од леб и вода (2Мојс. 34,28, 5Мојс. 9,9,18)³³. За жедните луѓе, кои мрморат поради нивниот недостаток на вера (4Цар 20.24; 27.14; Пс 80.8; 105.32), Бог одговара со чудото на изворот што се појавува од карпата (2Мојс 17,2-7; 4Мојс 20.7-11). И псалмите си спомнуваат за овој настан: Бог „разби карпа во пустината и ги напои како од голема бездна“ (Пс 77,15). Оваа епизода ќе биде преземена како поука за луѓето при големото пророштво за новиот егзодус (Ис 48,20-21), кога Господ ќе направи пустината да процвета (Ис

³⁰Giuseppe De Virgilio, “La categoria biblica dell’acqua e il suo simbolismo”.

³¹Според вавилонскиот мит Енума Елиш во почетокот бил Апсу (океан на слатката вода) и Муму и Тиамат (хаотично море на солената вода и змеј на морето). Мардук го убил змејот и од неговите две половини го создал светот. Во египетските митови земјата се изнедрова од првобитниот океан како рид. Според Хомер, од океанот произлегуваат сите созданија. Верувањето во првобитниот океан се потврдува и со описот за општиот потоп во епот за Гилгамеш, а сторијата подоцна се среќава и во грчката приказна за Деуклион и Пир. Според хеленистичкото сфаќање водата има три значења; првото би било како течна вода/море.

³²Karlo Višaticki-Zvonko Pažin, *Živa voda majim hajim, Teološko značenje vode I njezina uloga u spasenju sveta*, 13.

³³За употребата на вода говорат и честите спомнувања на бунари и цистерни (1Мојс 26,18; 37,20), наводнувањето на обработливото земјиште (5Мојс 11,10, 4Цар 18,17), напојувањето на говеда (1Мојс 30,38) и, пред сè, водата за време на патувањето низ пустината.

41,17-18) и народот на Израел со сета неговата стока да биде напоен (Ис 43,20).³⁴

1.4. Водата како море

Вториот аспект е даден со претставувањето на водата како океан или море, презентирана на одреден начин во три контексти на Стариот Завет. Првиот контекст е расказот за создавањето (1Мојс 1,1-2,4а), според којшто Творецот ги одвојува големите води (слика на космичкиот хаос), што доведува до небесниот свод, ги поставува горните води над небесниот свод (небесен океан, Јов 36,27-28, Пс 29,3, 33,7, 148,4) и водите под небесниот свод (морето на кое се држи земјиштето, Пс 104, 2-4). Големите води, преку делото на Бога, од космичкиот хаос се претвораат во конститутивен дел од средениот космос според законите на создавањето. Вториот контекст, заедно со претходниот, е даден во приказот за големиот потоп, каде што по Божја заповед првобитните води излегуваат од над и од под небото (1Мојс 7.11), предизвикувајќи враќање на хаосот и смртта. Третиот контекст е раскажувањето за ослободувањето на еврејскиот народ од ропството на Египет и за преминот преку Црвеното Море (2Мојс 14-15). Функцијата на деструктивна вода е нагласена, пред сè, во трагичната судбина на гонителите на Израел, кои се избришани од моќта на брановите, додека Божјиот народ е ослободен и безбеден (2Мојс 14.27-30, 15.19-21). Овој спасителен настан на „премин низ водите“ ќе стане симболична константа во искуството на Израел (Пс 77,17,20-21, 78,13; 106,9-11; 136,13-15; Е 51.10, 63.12, Не 9.11). Продолжување на оваа тема може да се види и во епизодата на пренесувањето на ковчегот преку реката Јордан и влезот во Ветената земја (Ис. 3,8; 4,18), како и во симболичниот гест на пророкот Илија кој ги дели водите на една иста река (2 Цар 2,8).³⁵

1.5. Вода како средство за очистување

Третиот аспект во однос на употребата на водата е поврзан со неговата ритуална и очистувачка вредност. Во практикувањето на гостопримливоста, вода им се нуди на туѓинците за миење на нозете (1Мојс 18.4; 19.2, 2Цар 11.8). Заедно со маслото, крвта и огнот, водата станува неопходен елемент за еврејската заедница за ритуални очистувања,

³⁴M.-É. Boismard, "Voda", *Rječnik biblijske teologije*, Ed. Xavier Leon-Dufour, Zagreb 1993, 1444.

³⁵M.-É. Boismard, "Voda", *Rječnik biblijske teologije*, 1444-1445. Giuseppe De Virgilio, "La categoria biblica dell'acqua e il suo simbolismo".

пропишани и предадени во левитската традиција (сп. 3Мојс 11-15). Според законите на очистување, секој што бил обредно нечист, морал обредно и да го измие телото со вода (3Мојс 14,5-6; 4Мојс 19,9-22), а честопати се пропишува и перење на облеката (3Мојс 14,8-9, 15,5-13, 4Мојс 8,7,21). Посебен е случајот при откривање на мртво тело, кога според 5Мојс 21.6, се пропишува народните старешини да ги измијат рацете врз млада јуница и на тој начин да ја потврдат својата невиност (сп. 4Мојс 19,11-13)³⁶. Во оваа ритуална линија ја наоѓаме симболиката на очистување од гревот преку знакот на водата (Пс 50,9) и на простувањето на гревовите на целиот народ преку есхатолошка асперзија (Ез 36,25), симбол на крајната прошка од Бога (Ис 1,16, 4,4, Јер 33,8) и, пред сè, на новозаветната перспектива на крштевањето.³⁷

2. Симболиката на водата во историјата на Божјиот народ

Во приказите за создавањето, што се запазени во културните модели на Месопотамија, се истакнува како водата се вметнува во од Бога воспоставениот ред,³⁸ правејќи од оваа категорија еден од најефикасните симболи во изразувањето на величието и сеомќноста на Бога во историјата на човекот.³⁹

Божјото делување во историјата на избраниот народ може да се препрочита преку симболичната вредност на водата.

³⁶Врз основа на оваа заповед потекнува и симболичниот гест на „измивање на раце“, познат по постапката на Пилат пред Исуса (сп. Мат 27,34).

³⁷Во развојот на јудаизмот, сè до времето на Исус, фарисеите развиваат артикулиран систем на ритуални прописи за очистување (миење на раце, садови, облеку и др.), спомнати во евангелијата во контекст на дискусиите меѓу Исус и фарисеите (Мк 7,2-5). Сп. Giuseppe De Virgilio, “La categoria biblica dell’acqua e il suo simbolismo”; М.-É. Boismard, “Voda”, *Rječnik biblijske teologije*, 1445-1446.

³⁸Според древната космогониска визија за вселената, моќта на водата се користи мудро од Бога за да ја оддели, а потоа да ја поплави земјата со дожд (1Мојс 7,11; 8,2), за да ја пушти росата на трева (Јов 29,19). Бог е Господар на светот, а со тоа и на водата: од него доаѓа животот, сушата (Ам 7,14, Ис 44,27) или поплава (Јов 12,15), се излива дожд на земјата (Јов 5,10) и Тој бдее за да паѓа редовно, во своето време (3Мојс 26,4). Во своето провидение, Бог им дава на луѓето дождови наесен и напролет (5Мојс 11,14, Ер 5,24), обезбедувајќи просперитет за земјата (Ис 30,23-25). Од сите библиски текстови, Пс 103 го сумира владетелството на Создателот над водите со одредена ефикасност: Бог ги создал горните води како оние од бездната (103,3.6), го регулира протокот на нивниот тек (103.7), ги задржува за да не ја потопат земјата (103,9), прави извори да течат (103,10) и да паѓа дожд (103,13) за да донесат радост и просперитет на земјата (103,11-18). Giuseppe De Virgilio, “La categoria biblica dell’acqua e il suo simbolismo”.

³⁹М.-É. Boismard, “Voda”, *Rječnik biblijske teologije*, 1443.

Всушност, вообичаено е да се чуе дека плодноста како резултат на дождот е божествен благослов (3Мојс 26,3-5, 5Мојс 28,1,12), додека сушата се појавува како казна за престапите (Ис 5,13; 19,5 до 7). Во зависност од верноста и од послушноста кон Законот, Семоќниот ја овозможува водата, со што таа станува инструмент за живот или за смрт за еврејската заедница.⁴⁰

Друг важен аспект што е поврзан со водата е нејзината есхатолошка вредност, гледана низ перспектива на враќањето на Божјиот народ од ропството во Вавилон. По драматичниот настан на вавилонскиот егзил (4 Цар 25), се претставува конзистентна есхатолошка рефлексija во која теологијата на новиот егзодус е преработена и репозиционирана во перспектива на конечното враќање дома, проследено со прекрасни чуда. Како што во минатото Господ беше дал вода од карпата за да ја угаси жедта на својот народ (4Мојс 20.1 до 13, Пс 78.16.20, 114.8, Е 48.21), така и сега, Бог, кој е верен на Сојузот, ќе го обнови ова чудо (Е 43.20) и пустината ќе ја претвори во плоден овоштарник (Ис 41,17-20), а во целата земја ќе има изобилни извори (Ис 35,6-7). Во оваа визија централна е претставата за Ерусалим, од чиј обновен храм ќе тече вечен извор (Езек 47,1-12) и по должината на водното течение вегетацијата ќе биде изобилна и богата. Ова е знак на надеж, на враќањето на радоста и рајското блаженство. Во ова време на радост, луѓето во благословените води ќе најдат чистота (Зах 13,1), живот (Ису 4,18) и светост (Пс 45,5). „Бог е извор на животот на човекот... Далеку од Бога, човекот не е ништо друго освен сува и безводна земја, посветена на смртта...

⁴⁰Така, за оние коишто му се покоруваат на Господовиот глас и му служат верно, водата ќе биде дар на плодноста и обновувањето (1Мојс 27,28, Пс 133,3, Ез 47), извор на живот (2Мојс 17,1-7) и исцелување (случај на Синај, Намаман, кој се мие во Јордан: 4 Цареви 5,10, 14), додека за оние којшто го напуштаат Бога и одат по други идоли, за нив ќе има суша и опустошување (во случајот на Ахав и предизвикот на Илија на Кармел, 3 Цареви 18,18). Преку истата симболика го имаме „големото прочистување“ преку потопот, уништувач на корумпираното човештво (1Мојс 6-9), со седмата казна против Египет (ужасна бура, придружена со град и поројни дождови, 2Мојс 9, 33-35), преку ураганот против непријателите на Исус Навин во Гаваон (Ису 10:11) и обилниот дожд врз непријателските трупи во подножјето на Тавор во времето на Дебора (Суд 5,4). Според толкувачката шема, изведена од култните и паранетички наративи, историјата на Сојузот меѓу Господ и Неговиот народ е силно обележана со симболиката на водата што го придружува прогресивното патување на светата заедница во исполнувањето на Божјите ветувања. Giuseppe De Virgilio, “La categoria biblica dell’acqua e il suo simbolismo”, http://www.notedipastoralegiovanile.it/index.php?option=com_content&view=article&id=7485:la-categoria-biblica-dellacqua-e-il-suo-simbolismo

Но, ако Бог е со него, тој станува како градина која во себе поседува извор што го одржува во живот“.⁴¹

3. Псалмите за езерата, морињата и за водите

Како што е случајот и со другите блиски народи, Евреите ја сметале водата како еден од базиларните елементи од коишто е создаден универзумот. Во приказот за созданието (1Мојс 1,9–10), Бог ги раздвојува водите од земјата и ги создава „морињата“. Во оваа линија се поставуваат и синонимите како *t^ehom*⁴², примордијалната водна бездна од која произлегла земјата (од Gunkel дефинирана како Urmeer)⁴³, или „многуге води“ *tauuim rabim*, што со себе носеле потоп и смрт.⁴⁴

Морето е мошне често присутно во Псалмите. *T^ehom*, „водната бездна“ (која напати се појавува како синоним на *yam*⁴⁵), во Псалмите ја има дури третината од вкупното појавување во Стариот завет (12 од вкупно 36 пати), но во продолжение целосното наше внимание ќе биде насочено само кон *yam*. Како термин тој е секако поприсутен во Псалтирот, дури 38 пати, коешто чини 10% од вкупното појавување во еврејската Библија. А целосен и детален преглед на сите појавувања на овој термин во Псалмите ниту е неопходен, ниту, пак, многу полезен. Елаборацијата, пак, ќе биде проследена врз основа на поврзаноста на терминот со двете најголеми старозаветни теми, коишто го врзуваат морето со псалмите: а) почетокот и

⁴¹M.-É. Boismard, “Acqua”, *Dizionario di Teologia Biblica*, Ed. Xavier Leon-Dufour, Milano 1971, 7-12.

⁴²Tehôm, „бездна“. И покрај фонетската блискост, филолозите го негираат потеклото од акадското Тиамат, приморијалниот хаос во битка со Мардук (сп. С. Westerman, “tehôm”, *Dizionario teologico dell’Antico Testamento* II, 926-932). Во Библијата tehôm означува голема маса на вода од морето, огромната површина или непросирната длабочина. Во јудаизмот ја означува и длабочината на земјата (шеол), независно од присуството на вода. Значајно е да се истакне дека овој вокабул, и покрај фонетската сличност со вавилонскиот Тиамат, никогаш не е употребен за да означи непријателска сила кон Бога. Напротив, се чини дека таа е извор на благослов, затоа што од неа потекнуваат изворите на водите на земјата (сп. 1Мојс 49,25; 5Мојс 8,7; Пс 77,15). Сп. А. Girlanda, “Acqua”, *Nuovo dizionario di teologia biblica*, 14.

⁴³“Бездната” била сметана за космички океан, чии води целосно го опколиле светот. Тоа бил извор на водата на секој океан, езеро, река, извор на земјината површина и исто така на дождот од небото. Дождот или снегот ќе паднат на земјата кога „небесните окна“, отворите на сводот, се отворени (1Мојс 7,11; 8,2; Мал 3,10). Сп. Gianfranco Ravasi, “Il Mare e la Bibbia”.

⁴⁴Ѓоко Ѓорѓевски, „Морето во псалмите“, *Библијата и морето*, 2009 Несебар, 31-38; Ѓоко Ѓорѓевски, *Месујански псалми*, Скопје 2015, 237-244.

⁴⁵Сп. С. Westermann, “T^ehom”, *Dizionario teologico dell’Antico Testamento*, 926-931

создавањето на светот и б) почетокот од чинот на создавањето на избраниот народ, поточно, иницијалниот и одлучувачки настан на чудесното избавување на Израел преку морските води.

Во Псалтирот, Господ е Оној, „Кој ги создаде небото и Земјата, морето и сè што е во нив, Кој вечно ја пази вистината“ (135,6), „зашто Негово е морето, и Тој го создаде, а рацете Негови го создадоа и копното (94,5)“; „Господова е земјата и сè што ја исполнува, вселената и оние што живеат во неа, зашто Тој ја основа врз морињата, и на реки ја утврди (23,1-2). „(Бог) ги собира како во мев морските води; бездните ги става во сокровишта“ (Пс 32,7). Овој псалм уште во преводите има различни наслови и со тоа и толкувања... Господ се покажува како господар на сите созданија како на почетокот на светот. Долните води ги собира како во мев, а тој е господар над бездните (сп. Пс. 103,6).

Но, за неповторливиот псалмопевец, истиот Тој Господ и Бог е Оној, Кој, за да ги избави Својот народ „го претвори морето во суво; преку река мина со нозе“ (Пс 65,6), па затоа, секавајќи се на тој настан во којшто Бог така јасно и силно ја изрази Својата моќ, но и величината на Неговата љубов, громогласно го воспева својот Спасител, велејќи: „Твојот пат водеше низ морето, Твоите патеки преку моќните води, но Твоите траги не се познаваа. Ти ги водеше како стадо луѓето Твои преку раката на Мојсеј и Арон“ (76,19-20). „Ти го раздвои морето и ги преведе преку него, и ги постави водите како насип... ги водеше сигурно, и тие не се уплашија; непријателите нивни ги покри морето “ (77,13.53). Светиот автор е свесен за слабото памтење и неблагодарноста на своите сонародници кога вели: „Нашите татковци во Египет не ги ценеа Твоите чудеса, не ги помнеа многуте милости Твои и се побунија кога се приближија до Црвеното Море. Но Тој ги спаси заради името Свое, за да им ја покаже силата Своја. Му се закани на Црвеното Море, и тоа се исуши; и ги преведе по бездните како по пустина... Го заборавајќи Бога, својот Спасител, Кој изврши големи дела во Египет... (105, 7-9.21), па затоа порачува: Славете го Господа, „Кој го раздвои Црвеното Море, зашто е вечна милоста Негова; и го преведе Израил среде него, зашто е вечна милоста Негова; а фараонот и војската негова ги фрли во Црвеното Море, зашто е вечна милоста Негова“ (Пс 135,13-15).

Како дел од созданието, морето е под контрола на Господа, но исто така и постојана закана. Старозаветните писатели го гледаат морето со дистинктна амбивалентност. Морето поседува опасна сила, така што Евреите ја користат морската претстава кога говорат за непријателските напади за коишто тие

чувствувале дека не би можеле да ги издржат и да опстојат без Божја помош и интервенција (сп. Ер. 6,23). Па така, кога и другде ја опишуваат најголемата победа во традицијата на Излезот, тие секогаш посочуваат на водите од Црвеното Море, таму каде што Господ најјасно и најмоќно го покажува Својот авторитет над побунетите води.

Библијата силно нагласува дека Бог создал сè што постои и дека сите созданија во целост зависат од Него. Со тоа се нагласува и дека нема никакви богови ниту природни сили коишто би можеле да се мерат со Бога. Во таа смисла, централната улога во историјата на еврејскиот народ е преминувањето преку Црвеното море. Тој настан за нив е надвремен. Имено, како што Бог, извршувајќи ја Својата замисла, преку водите на Црвеното Море го спасил Својот народ од лутината на фараонот, така тој продолжува да го спасува Својот народ преку сите поколенија и во сите времиња.

Сепак, забележлив е фактот дека и во двете теми, и онаа на создавањето и онаа на разделувањето на морските води, не е морето тоа коешто се опева, туку во контекст на морето воспеван е Бог како Создател и Спасител. Допадлив исклучок е прекрасната песна за созданијата, 103 псалм. Во една скица со страординарен сликарски интензитет дури и фамозните морски монструми, како Левијатан (или Рахаб или Бехемот или Танин), симболите на хаосот, партиципираат на еден празник на животот и на мирот: „Ете го морето, големо и пространо; таму се движат безброј лазачи, мали и големи животни; таму пловат кораби, таму е левијатанот што си го создал да игра во него“ (ст. 25-26)⁴⁶.

Во овој дух на космички хор од 148 псалми, интониран од 22 созданија, колку што има букви еврејската азбука, дури и морето е повикано да го отпее своето „алилуја“: „Фалете го

⁴⁶Тука морето е опишано во серија од поетски отсликувања, коишто треба да се запазат такви какви што се во еврејскиот текст, без да се падне во искушение да се примени текстуална хирургија, на коешто многумина не можат да одолеат. „Ете го морето, големо и пространо...“. Морето „големо“ и, како што се вели буквално во 25а, е (*ur^ehab yadaim*) „широко на раце“, израз којшто може да има две значења, субјективно и објективно: „премногу широко за да биде опфатено со раце“, или, пак, во смисла на една жива персонификација, „море, кое има бескрајни раце“ (сп. Ис 22,18; 33,21; 1Мојс 34,21; Не 7,4; Суд 18,10). Честопати оваа претстава се преведува на начин, кој обично е многу редуктивен во однос на оригиналот и се дефинира само како „простран, широк“, но Бл. Ероним го објаснува на следниов начин: „Морето е пространост, којашто има, така рече, отворени раце што ги прима сите во своите пазуви“.

Господа морски чудовишта и сите вие бездни“ (ст. 7)⁴⁷! Значи, во втората строфа од овој псалм (5-8), објективот се фиксира на морето. Тоа тука не е видно како негативен хаотичен принцип, туку како пространо и прекрасно море од кое произлегува и во кое се развива неопислив живот. Гледајќи во морето, псалмопевецот се запрашува: како врз овој флуиден елемент можат да пловат тие огромни животни и моќни бродови, како е можно примордијалниот монструм да се припитоми и да стане играчка Божја? На сличен начин размислува и мудриот Исус, син Сирахов, кога вели: „Морнарите прикажуваат за опасностите од морето, а ние се чудиме на она што со ушите свои го слушаме, зашто таму има чудни и необични творби: разновидни животни и чудовишта морски. Преку неговата помош сè добро се извршува и преку словото Негово сè се одржува. Многу можеме да кажеме, но нема да успееме за Бога сè да речеме; со еден збор ќе кажеме: Бог е сè!“ Сир 43, 26-29). Во Стариот завет да се каже дека Бог е Создател не значи дека се објавува едно дамнешно случување, туку сведоштво на присутната реалност... Да се говори за Бога, значи да се говори за сè: Бог кој се грижи само за спасението на човекот не би бил навистина Бог... Во една богослужбена песна не би било можно да се повикаат сите созданија да веруваат во Бога, затоа што верата е тесно личносен акт. Но, сите тие можат да го прославуваат Бога, затоа што пофалбата ја изразува радоста на животот, која им е дадена на сите созданија, а за тоа не им е потребен човечкиот јазик (Пс 18,4).

Во описот од 73 псалм (12–14), Господ е претставен како голем цар победник на светот, кој ја смачкува главата на морското чудовиште и неговото тело го дава за храна на животните од пустината (ст. 14; Ез 32,2–8). Сепак, и во овој псалм (ст. 15–17) текстот ја отсликува создавачката дејност на Господа во светот. Победникот Цар е исто така и Создателот, но и апсолутното Божјо господарство над сè. Секој политеистички дуализам

⁴⁷Оригиналноста на Пс 148 во однос на другите псалми од псалтирот е во директното упатување на бездушните или бесловесните созданија и тие самите да го прослават својот Создател, прекинувајќи го нивниот молк. Од целиот свет се издигнува едно заедничко славословие, од созданието произлегува едно сведоштво. Познатиот апокриф, Книгата на Енох, го содржи овој значаен пасус, каде се вели: “Месечината беше противположна на сонцето... и тие Господа го фалеа и прославуваа и не се одмораа, затоа што нивната пофалба за нив беше одмор“ (XLI, 7). Бл. Ероним ги набљудува градаците и нивоата на прославувачите: „Најнапред славословуваат невидливите, а потоа видливите. Видливите се делат на два дела, на небесни и на земни. Потоа го прославуваат Бога сите неразумни творби, а на крајот и човекот“ (PL 26,1264-1265).

исчезнува и вниманието е насочено кон Господа, кој победнички поставил сè под своите нозе, а меѓу нив и сите побунети созданија. Така, во 88 псалм се вели: „Ти управуваш со силата на морето и силните бранови негови Ти ги скротуваш. Ти го скрши Рахав како труп, со Твојата крепка рака ги распрсна непријателите Свои“ (Пс 88,9-10, сп. Јов 38,8-11).

Светот е во апсолутно царско господарство на Господа, тој е Негов богат парк со земни и водни чудесии; таму Тој слегува за да го даде самиот живот, храната, среќата, радоста и да искуси радост и мир. Како татко во семејството, тој се грижи за сите, но одвреме навреме е среќен да биде заедно со своите, и со луѓето, и со животните, и со бездушните творби. Во рабинската традиција, раби Јехуда, инспириран од 26 стих, тврди дека „Господ се посветува на четири задолженија за време на денот: првата четвртина од својот ден го минува созерцавајќи го Своето слово; втората четвртина ја користи за да му суди на светот; третиот дел од денот за да ги нахрани своите созданија и четвртиот дел за да си игра со Левијатан“ (Aboda Zara', 3b; сп. Calmet II, 344).

„Нека шуми⁴⁸ морето и сè она што го исполнува: вселената и сите што живеат во неа; да заплескаат со раце реките и заедно со горите да се зарадуваат пред лицето на Господ“! (Пс 97,7-8). „Нека Го слават небесата и земјата, морето и сè што живее во него“ (Пс 68,34). Претставата наликува на експлозија од звуци на една искрена благодарност за сопственото постоење, меѓу кои и морето.

Да се потсетиме. И покрај тоа што скоро сите библисти се сложуваат дека морето (תְּהוֹם) во Библијата не е персонифицирано и во себе нема ништо митско, некои инсистирачки тврдат дека тоа воопшто нема непријателска сила насочена против Бога, туку е дел од создадениот свет и е под Божја власт и сила. Бог владее над изворите, па дури и при потопот ги запира изворите⁴⁹. Како и да е, не може да ве одбегне чувството дека низ свештените страници останува забележан првобитниот страв на човекот пред нескротените енергии на природата. Останува присутна метафизичката емоција на средбата со ништо, на смрзнувачкото чувство на преградката со подземјето и со смртта. Токму затоа, во новото и совршено есхатолошко создавање морето ќе исчезне: „И видов ново небо и нова земја, зашто поранешната земја помина, и морето го немаше веќе“ (Откр 21,1).

⁴⁸LXX преведува со *saleuqh,tw* „се движи“ (сп. Пс 96,11).

⁴⁹C. Westermann, „תְּהוֹם“, *Dizionario teologico dell'Antico Testamento*, 930-931.

Од морето се враќаме на реките и на почетокот од книгата Псалми. Имено, не е воопшто случајно тоа што земниот рај, опишан на првите поглавја од Библијата има четирите реки, меѓу кои и Тигар и Еуфрат. Тоа уште повеќе ја потенцира важноста и вредноста на водата. Псалтирскиот пролог, исто така, се навраќа на претставата за водата од која зависи и телесниот, но и духовниот живот. За праведниот и блажен човек се вели дека „тој е како дрво посадено крај вода изворска, кое својот род го дава навреме, и чиј лист не вене; и во сè што прави, напредува“ (Пс 1,3). На тој начин, портретот на праведниот е дополнет со добро познатиот симбол на дрвото.⁵⁰ Дрвото е симбол на вигор, животна снага, крепост, стабилност, долговечност и е противположен на краткотрајноста на кревките билки, како што се тревата (Ис 40,7) и полскиот цвет (Пс 103,15). А мотивот на плодно дрво посадено покрај води⁵¹ е добро познат во Библијата (4Мојс 24,6; Пс 91,13; Ез 17,5; 19,10). Секаде во светот дрвото е чудо на природата, но уште повеќе во Палестина, каде растат ретки и прекрасни дрвја, но каде проблемите со водата во сушните периоди се огромни. Таму е Ливан и надалеку познатиот ливански кедар, едно од најголемите природни чуда. Кога некој таму ќе каже: „ќе биде како дрво“, зборовите веднаш го евоцираат овој вид на неверојатно чудо на природата⁵².

Дрвото е важно за животот на човекот, затоа што прави сенка под која човекот наоѓа заштита од вжештеното сонце, затоа што дава плодови што го овозможуваат животот, затоа што, би можеле да кажеме, е дадено бадијала, не треба да се сади секоја година, како што се прави со житото, не треба да се ора секоја година, да се расчистува камењето; дрвото расте и продолжува и понатаму да дава плодови и тоа гратис. Значи, дрвото е чудо на природата, Божји дар, цврсто и (долго)вечно. Тоа со право го носи таквиот епитет, затоа што може да живее со векови, многу

⁵⁰Оваа симболична претстава подоцна е преземена во Ер 17,7-8 (“Благословен е оној човек, кој се надева на Господа, и кому надежта му е Господ. Затоа што тој ќе биде како дрво посадено крај води, што ги пушта корењата свои покрај потокот; тоа не знае кога настанува припек; лисјата му се зелени, и во време на суша не се плаши и не престанува да дава плод”) и во Таргумот.

⁵¹Терминот P#I#G (акадески *palgu*) означува канал, солидно развиен систем за наводнување во Месопотамија, којшто бил правен за да се избегнат последиците од суровата суша во периодот од април до ноември. Во македонскиот превод терминот обично е преведен со “водни потоци”: “Нека се разливаат твоите извори по улицата, водните извори - по плоштадите” Изреки 5,16; “Срцето на царот е во раката на Господа, како водните потоци: Он го насочува, каде што ќе посака”, Изреки 21,1.

⁵²G. Ravasi, *Il libro dei Salmi I*, Bologna 1996, 78-79.

повеќе од оној, кој ќе го засади; човекот го засадува и умира, а синовите на неговите синови уште ќе седат под неговата сенка. Така, до израз доаѓа идејата на плодност и на цикличност: дрвото дава плодови во свое време, повторно секоја година. Но, сето тоа зависи од условите - ако дрвото е посадено покрај водните канали; огромното стебло, секогаш зелените листови, плодовите што служат за прехрана и за одржување во живот, сенката, стабилноста, сето тоа што се гледа, зависи од она што не се гледа, а тоа се неговите корени; она што е невидливо го одржува дрвото во живот - корените и водата под земјата.⁵³ Метафората е прекрасна во моментот кога се аплицира на човекот, кој дава плодови, кој прехранува и дава храна на други, кој заштитува, кој дава без интерес, кој, како дрвото, е посредник помеѓу небото и земјата (дрвото е на земјата, но гранките се извишуваат кон небото). Значи, таков е вистинскиот човек, а тоа што човека го прави човек, всушност и не се гледа - тоа е неговото срце, тоа е местото каде неговото срце решило да ги постави своите корени.⁵⁴

И како што дрвото живее, затоа што корените му се наоѓаат покрај водни теченија, така и човекот може да живее и да биде плодороден само ако неговото срце, неговата душа и неговиот ум се вкоренети на вистинската вода, единствена која го овозможува животот, а тоа е - водата на Законот и на Словото Божјо. Без вода, дрвото нема да напредува, а ќе се исуши. Но, ако е на добра почва, дрвото пушта длабоки корени и никаква бура не ќе може да го собори. Исто така, и човекот кој го прима Господовиот закон во себе, влегува во единство со Оној кој дава живот и затоа мора да успее. Така, невидливото станува видливо; човекот дава плод и Законот кој невидливо го храни, станува видлив, како што и зелените лисја го прават видлив фактот дека корените на дрвото се покрај вода.⁵⁵ Таквото дрво навреме го дава својот плод, без предвремено расцветување, кое честопати е уништувачко за плодот, и без задоцнето зреене. Така и

⁵³Гоко Ѓорѓевски, „Пслатирскиот пролог. Егзегетско читање на првиот псалм“, *Гошшен зборник на ПБФ 7* (2001) 178-179.

⁵⁴L.A. Schökel - C. Carniti, *I salmi 1*, Roma 1992, 143-149.

⁵⁵Св. Атанасиј Велики алегориски го толкува стихот, велејќи дека изворите на водата се божествените Писма во кои насекаде може да се најде Христос кој таму се проповеда. Христос е дрвото на животот, Апостолите - гранките, крвта и водата од ребрата Христови - плодот; крвта уште го изобразува страдањето, а водата - крштението; зборовите - лисјето. Под плод треба да се подразбере и правилната вера, а под лисје - исполнувањето на заповедите. Плодот се оние кои се спасуваат, коренот - крштението, земјоделецот - Отецот.

праведникот верен на Законот својот плод го донесува навреме,
посакуван од Бога, живеејќи според природниот животен ритам
поставен од Бога.⁵⁶

⁵⁶Ѓоко Ѓорѓевски, *Месијански псалми*, Скопје 2015, 206-208.

СОДРЖИНА

Обраќање на ректорот, проф. д-р Никола Јанкуловски.....	5
Славица Велева ИЗВЕШТАЈ ЗА РАБОТАТА НА МЕЃУНАРОДНИОТ СЕМИНАР ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА.....	9
Витомир Митевски ПРЛИЧЕВ И ХОМЕРСКАТА ПОЕЗИЈА.....	19
Људмил Спасов ДЕНОТ НА ОФИЦИЈАЛИЗИРАЊЕТО НА СОВРЕМЕНАТА АЗБУКА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК: 5. 5. 1945 Г. (ЈАЗИЧНА И СТИЛИСТИЧКА АНАЛИЗА НА ТЕКСТОВИТЕ, ОБЈАВЕНИ ПО ОВОЈ ПОВОД ВО ВЕСНИКОТ „НОВА МАКЕДОНИЈА“.....	26
Димитар Пандев СЛОВО ЗА ОХРИД И ОХРИЃАНИТЕ ИЛИ: СКИЦА ЗА ОХРИДСКИОТ ГРАДСКИ ГОВОР ВРЗ ШИРОКОТО ПЛАТНО НА МАКЕДОНСКАТА КУЛТУРНА ОПШТЕСТВЕНОСТ.....	37
Весна Мојсова-Чепишевска МОЛСКИОТ ЗВУК НА АЦО КАРАМАНОВ (1927-1944).....	52
Ѓоко Ѓорѓевски ЕЗЕРСКИ СОЗЕРЦАНИЈА ЗА ВОДИТЕ ВО ПСАЛМИТЕ.....	61
Катерина Велјановска, Биљана Мирчевска-Бошева ТОПОНИМИТЕ И ЕОРТОНИМИТЕ ВО МАКЕДОНСКАТА ФРАЗЕОЛОГИЈА.....	77
Искра Пановска-Димкова СКРИЕНИТЕ ИНФОРМАЦИИ ОД ЛИЧЕН КАРАКТЕР ПРИ УПОТРЕБАТА НА КАТЕГОРИЈАТА ЕВИДЕНЦИЈАЛНОСТ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК.....	87

Искра Тасевска Хаџи-Бошкова ПОЕЗИЈАТА НА КОНСТАНТИН МИЛАДИНОВ СРЕДЕ ЕВРОПСКИОТ РОМАНТИЗАМ	99
Марија Паунова ГРАФИТИТЕ КАКО КОМУНИКАЦИСКИ ПОРАКИ	121
Гордана Алексова КОГНИТИВНИТЕ СТРУКТУРИ (СТРУКТУРИТЕ НА ЗНАЕЊЕ) ВО НАСТАВАТА ПО МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК КАКО СТРАНСКИ	133
Лидија Капушевска-Дракулевска ФАНТАСТИЧНИОТ РАСКАЗ ВО МАКЕДОНСКАТА ЛИТЕРАТУРА	146
Виктор А. Фридман ВАЖНОСТА НА ПОВЕЌЕЈАЗИЧНОСТА ЗА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК И ЗА ДРУГИТЕ БАЛКАНСКИ ЈАЗИЦИ	155
Весна Мојсова-Чепишевска ИЗБОР ПЕСНИ ОД АНТОЛОГИЈАТА „ДОЈДИ ВО ОХРИД“ НА НЕКОЛКУ ЈАЗИЦИ	165
Роза Тасевска ВЕСНА НА 6 ЈАЗИЦИ	176
АДРЕСАР	324